

## ÖYKÜ KUYUMCUSU, Tomris Uyar

Gökhan YILMAZ

Türk edebiyatında “öykü” denince akla gelen ilk isimlerdendir Tomris Uyar. Bütünlüklü edebiyat anlayışının yanında öykü türü üzerine neler yapabileceğini düşünen, kırk yılı aşkın sanat hayatı boyunca bu türün örneklerini veren bir yazardır. Öykü türüne sadık kalması, öyküyü, romana geçişte bir basamak olarak kullanmaması, bazı tanıtım/eleştiri yazıları ve günlükleri dışında sadece öykü yazmış olması Tomris Uyar’ı edebî duruşuyla da ayrı bir yere koymuştur. **Suya Yazılı** adlı ilk öykü derlemesi bir yangın sonucu arkasında tek bir öykü dışında hiçbir iz bırakmadan yok olurken bile yeni ne yapabileceğini düşünen bir yazar olmak, bu farklı duruşu sağlamlaştırmış, özelleştirmiştir.

Tomris Uyar, öyküyü; “Bir insanın hayatındaki bir ânı ele alıp onun ışığında o kişinin vereceği kararların, yaşayacağı değişimin ve hayatının alacağı yönün işlenmesi”(1) diye tanımlar. Bu sözcüklerle tanımladığı öyküye olan özel ilgisi daha İngiliz Kız Ortaokulu’nda Agahta Christie ve James Baldwin çevirileri yaparken başlamıştır. Okuma, birikme ve kendisini yetiştirme aşamalarından geçerken sadece bir *yazar* değil, tavrı net bir *öykücü* olmaya karar vermiştir. Yaygın eğilim olan *öyküden romana geçiş* tutumu devam ederken, Tomris Uyar, öykü türüne gösterdiği sadakatin yanında, seçtiği türün özellikle romana göre daha zor ve üstün olduğunu da sık sık vurgulamıştır. Öyküyü seçiş sebebini açıklarken, tutumunun altında yatan sebepleri açarak ve öyküyü romanla kıyaslayarak şunları söyler: “Kısa öyküyü dünyayı anlatma, görme biçimime en uygun dal olarak görüyorum. Roman böyle değil. Romanla öykü arasında hiçbir bağ olduğunu da sanmıyorum. Öykü yazarken çok daha yoğun, daha çarpıcı, kısa yani öz bir anlatma yolunu seçiyorsunuz. Sayfalara boğulmuş bir anlatma biçiminden çok daha güç. Bu niteliklerinden ötürü çağımıza daha uygun bir sanat olduğunu düşünüyorum.”(2). Tomris Uyar, 1992’de yazdığı “Hikâyede Yoğunluk” adlı makalesinde “hikâye” ile “öykü” arasına da belirgin bir çizgi çekmiştir. Öyküyü, tahkiyesi yapılan geniş çerçeveli bir “tür” olarak kabul ederken hikâyeyi de öyküsü yapılan / yazılan, aktarılan ya da duyulan olay olarak tanımlar.

Bu belirtmeyi yaptıktan sonra “Tomris Uyar öyküsü”nün temel birleşenlerini dört ana başlık altında değerlendirebiliriz: kısalık, yoğunluk, birlik ve inandırıcılık. Öykü türünün roman kadar seyrek ve hacimli olmaması, Uyar’ın öyküyü seçme sebeplerindedir. Dolayısıyla kısalık, Tomris Uyar metinlerinin temelindedir. Onun öyküleri bu temele dayanarak kurulur. Kısalık, Tomris Uyar metinlerini “öykü” ana başlığı altında birleştiren ana özelliktir. “Tomris Uyar öyküsü” denince zihinde şekillenen ilk şey özenle oluşturulmuş bir dil, seçilmiş, ayıklanmış bir anlatı anlayışıdır. Yoğunluk, onun *öykü*

omurgasını sağlamlaştıran vazgeçilmez unsurdur. Yoğunluk kaygısı güdülmeden yazılan metinler, söze boğulmuş, sömürülmüş, bazı hoş saptamalarla farklı kılınmış, çürük omurgalı metinlerdir Uyar'a göre. O; fazlalık kaldırmayacak, iyi süzölmüş öyküyü benimsemiştir. Verdiği öykü örnekleri de bu kaygı gözetilerek oluşturulmuş metinlerdir. Öyküde *birlik*; *kısalık* ve *yoğunluk* anlayışı ile biriken öykünün, hassalığı ile ilgilidir. Öyküde her unsur metnin birliğine hizmet etmelidir. Kahramanlar, konuşmalar, zaman, mekân ve her türlü dekor, detay, görüntü hep “öykü birliği” amacıyla oluşturulmalıdır. Bu noktada “ayrıntılar” Tomris Uyar öyküsünü şekillendirir. Ayrıntılar, onun öyküsünde oldukça işlevseldir. “Benim öykümde kıymanın üç yüz elli gram alınmasının önemi vardır,”(3) der bir söyleşisinde. Bu, ayrıntıda hissettirilmek istenen anlamak öyküde birliği oluşturmak demektir. Sıkça kullanılan ve metin bütünlüğüne katkıda bulunan ayrıntılar, aynı zamanda metni tehlikeye atabilecek tuzaklardır. “Ayrıntıların tuzağına düşmemek, dilin güzelliğine kapılmamak, ama dilin de öykünün bütünüyle uyum içerisinde olmasını sağlamak”(4) iyi bir öykü yazmak için göz ardı edilmemesi gerekenlerdir. Öykünün taşıdığı *yoğunluk*, Tomris Uyar öyküsünün belirleyici özelliği olan “aydınlanma ânı”nın parlaklığıyla işlevini tamamlar. Aydınlanma, bir *farkındalık* durumudur. “Yazarın, okurun, hikâye kişisinin birdenbire bir gerçeği ayırt etmesi, bir çözüme varması”(5)dır. Bu ân, öykü ritminin düşmeden noktalandığı, okurun birden bırakıldığı bir yazınsal duraktır. Aydınlanma ânı, Uyar öykülerinin temel unsurları arasında saydığımız “yoğunluk” ile diri tutulur. Yarattığı yoğun atmosfer, çakma, ayılma / sendelenme, ayırma durumunun etkisini artıracaktır. Tomris Uyar öyküsünü farklı kılan bir nokta da öykülerin açık uçlu sonlarla bitmesidir. Aydınlanma ânının farklılaştırdığı öykü, öykü kahramanında, öykü kahramanını yaşatan okurda farklı çağrışımlar ve açılımlar yaratmalıdır. Bu açıdan da Tomris Uyar öyküleri “Bittikten sonra artakalacak, başka yaşamalara uygulanırlığı sağlayacak”(6) farklılıkta öykülerdir.

“Edebiyatta önemli olan inandırıcılıktır, içtenlik ya da sahicilik değil.”(7)diyen Tomris Uyar, öyküsünün en temel kısımlarından birini açıklar. Öykücü, gözlemlediklerini samimi bir dille anlatan, başından geçen olayları içten bir dille anlatan kişi değil, “inandırıcılık” kaygısını yazınsal düzleme taşıyan özel kişidir. Öykü mekânı, zamanı, kahramanların söyledikleri, öykü atmosferi, dekor, görüntüler, geçişler, detaylar, kısacası *öykü metninde yer kaplayan her şey*, inandırıcılık noktasında yerinde ve işlevsel olmalıdır. Bu birlik sağlanırken elbette ki ayrıntılar büyük önem taşımaktadır. Bütün bu özellikler usta bir yazarın elinde harmanlanınca ortaya “iyi yapılmış bir makyaj” çıkar. “İyi yazılmış bir öyküyü, iyi yapılmış bir makyaja benzetirim. Bitirdikten sonra biraz hafifletilir. Sanki *öyleymiş gibi* olur.”(8)diyen Tomris Uyar, edebiyat hayatı boyunca iyi makyaj yapmanın derdinde olmuştur.

Tomris Uyar edebiyatının bir parçası da “okur”dur. Tomris Uyar okuru, *aranan* bir okurdur. Yazarın, talep ettiği bir kitledir. Çünkü Uyar öyküsünün önemli bir durağı da “okur”dur. Öykü, *boşlukları yazabilmek çabası* ise okur da bu ortak çalışmanın işçilerinden biri olmalıdır. Öykü, *az söylemek hatta bazen susmaksa*, okur; yazarın gevezeliğini kapatan, yazarın sustuğunu gören okur olmalıdır. Öykücü *sezdirence*, okur da *sezen* olmalıdır. Dolayısıyla Tomris Uyar, “Benim aradığım okur Çehov okumuş olan, birtakım Türk yazarlarını okumuş olan bir okur”(9)dur der. Tomris Uyar edebiyatı işte bu ortak arz-talep ortaklığı sağlandığında hak ettiği yeri alacaktır.

Edebiyat türleri arasında yapacağı sıralama sorulduğunda: “Öykü, oyun, deneme ve roman”(10) diye cevap veren Tomris Uyar, öyküyü her ne kadar farklı bir noktada kabul etse de bütünlüklü, kavrayıcı edebiyat anlayışını sürdürmüş, mevcut geçmişten yararlanılmasını bir şart olarak kabul etmiş, dolayısıyla kültürel birikime ve aktarıma dikkat çekmiştir. “Benim atam Reşat Nuri’dir”(11) derken de bundan bahsetmektedir. O, yazarları “bağırma

bastıklarım” ve “ister istemez sevdiğim”(12) diye sınıflandırır. Beslendiği kaynakları ve birikimini “Öykü idmanı için Çehov’u okuyorum hâlâ, yazma keyfini kazanmak için Truman Capote’yi, Katherine Mansfield’i, Türk edebiyatıyla bağımı diri tutmak için Halit Ziya’yı, Ahmet Hamdi Tanpınar’ı, Reşat Nuri’yi, Sait Faik ile Sabahattin Ali’yi saymam zaten gerekmiyor, değil mi?”(13) diyerek açıklar.

Tomris Uyar’ın öykü kitaplarına kısaca bakacak olursak: Yazarın yayımlanan ilk kitabı olan **İpek ve Bakır**, okuru içine çekmeye hazır bir dolu yaşantıyla hâlâ dipdiri bir şekilde okurunu bekliyor. **Ödeşmeler ve Şahmeran Hikâyesi**, Uyar’ın ikinci kitabı olma tazeliğinde; ayrıntıcı, güçlü öyküler içeriyor. Sınıf farkı gözetmeksizin yaşadıkları baskıları kaldırmaya çalışan bireylerin iç çatışmaları **Diz Boyu Papatyalar**’da anlatılıyor. 1979 *Sait Faik Hikâye Armağanı* kazanan kitap **Yürekte Bukağı**. Düş ile gerçek arasındaki sisli köprüyü görmeye çalışmak için **Yaz /Düşleri Düş Kışları... Gece Gezen Kızlar** adını taşıyan öykü kitabı 11 ayrı masalı günümüze yakınlaştırıyor. Tüm öykülerin en az bir karesini “yaz mevsimi”nin oluşturduğu **Yaza Yolculuk** 1986’da **Sait Faik Hikâye Armağanı**’nı kazanan bir diğer toplam. Kibir, açgözlülük, tutku, öfke, oburluk, kıskançlık, miskinlik dışında gayri resmi bir günah arayışı **Sekizinci Günah**’ta anlatılıyor. **Otuzların Kadını**, insan gerçekliğinin bir kadın portresinde sezdirildiği nefis öyküleri içeriyor. **Aramızdaki Şey**, “İnsan önce renklerden başlamalı değişmeye” diyen Tomris Uyar’ın “kırmızı” merkezli öykülerini içeriyor. Ali Arif Ersen’in resimleriyle farklı bir ses bulan uzun öykü **Güzel Yazı Defteri**, Tomris Uyar’ın son kitabı...

#### KAYNAKLAR

- 1) Tomris Uyar,(Kaan Özkan ile Söyleşi)”Edebiyatta Önemli Olan İnanırcılıktır, İçtenlik ya da Sahtecilik Değil”, Virgül, Nisan 2002, s.8
- 2) Tomris Uyar,(İlgın Sönmez ile Söyleşi),”Verdiğim Özgürlükten Kendime de İsterim”, Milliyet Sanat, Ağustos 2002, s.91.
- 3) Tomris Uyar,(Fusun Akathlı ile Söyleşi), “Azala Azala Yaşıyoruz”, Hürriyet Gösteri, Nisan 1989, s.5.
- 4) Tomris Uyar,(Kaan Özkan ile Söyleşi)”Edebiyatta Önemli Olan İnanırcılıktır, İçtenlik ya da Sahtecilik Değil”, Virgül, Nisan 2002, s.9.
- 5) Tomris Uyar, “Hikâyede Yoğunluk”, Öykücünün Kitabı(Haz: Feridun Andaç), Varlık Yayınları, 1999.s.261.
- 6) Tomris Uyar, Gündökümü – Bir Uyumsuzun Notları 1, YKY, 2003, s.291.
- 7) Tomris Uyar,(Kaan Özkan ile Söyleşi)”Edebiyatta Önemli Olan İnanırcılıktır, İçtenlik ya da Sahtecilik Değil”, Virgül, Nisan 2002, s.9
- 8 ) Tomris Uyar,(Hande Şarman ile Söyleşi), Varlık, Aralık 2002, s.24.
- 9) Tomris Uyar,(Kaan Özkan ile Söyleşi)”Edebiyatta Önemli Olan İnanırcılıktır, İçtenlik ya da Sahtecilik Değil”, Virgül, Nisan 2002, s.10.
- 10) Tomris Uyar,(Nursel Duruel ile Söyleşi), “İyi Çevirmenlerin Çoğu Yazar”, Kitap-lık, Mayıs-Haziran 2001.
- 11) Tomris Uyar,(Fusun Akathlı ile Söyleşi), “Azala Azala Yaşıyoruz”, Hürriyet Gösteri, Nisan 1989, s.8.
- 12) Tomris Uyar, Gündökümü – Bir Uyumsuzun Notları 1, YKY, 2003, s.403.
- 13) Tomris Uyar,(Feridun Andaç ile Söyleşi), “Oyalayıcı Bir Şey Yazmaktansa Kopkoyu Bir Karanlığı Yeğlerim” Adam Öykü, Kasım-Aralık 1996; “Öykücülüğü Tek Tek Öykücüden Çok Seviyorum” adıyla Feridun Andaç, Söz Uçar Yazı Kalır(2. Bölüm) Can Yayınları, 2002, s.317.